

“Memòria recorda!”

JOAN TRIADÚ

ASSAIG

Lluís Ferran de Pol, *Campo de concentració (1939)*. A cura de Josep-Vicent Garcia i Raffi. Ajuntament d'Arenys de Mar i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2003.

És la primera vegada que en aquest diari comento un llibre escrit en castellà. Però l'excepcionalitat del fet rau en el caràcter del *producte*, que és com si em mirés un film doblat al castellà de la versió original catalana. Per endavant haig de dir que com a amic que vaig ser de Ferran de Pol i potser el primer crític a posar en relleu la seva obra a la postguerra –*Antologia de contistes catalans (1900-1950)*– m'ha interessat llegir aquesta seva descarnada versió de l'arribada al camp de concentració de Sant Cebrià, pel gener del 1939, i l'estada que hi va haver de fer fins que pel maig va poder embarcar-se cap a Mèxic. Ja sabíem que el tracte donat als vençuts era indigne d'un país democràtic i d'un govern presidit pel radical-socialista Daladier, malgrat que aquí camp de concentració no sigui equiparable als *sense destí* de Kertész o sigui a *lager* o *gulag*.

Ferran de Pol posa, justament, en relleu la humiliació, la indignitat del procedir oprobios que sofriren els desvalguts, els enfonsats, que diria Levi, i en terra catalana. ¿El rigor i l'alarma de la gendarmeria i de les tropes colonials, amb metralladores i baionetes a punt, volia indicar com era de vigent la lliçó que no es pot perdre a cap preu? Ai las! Només al cap d'un any (maig del 1940) França també sabia quin pa hi donen quan arriba la dissort, malgrat una rendició amb condicions, preludi al capdavant d'una veritable Guerra Civil. ¿A què havia tret cap l'hostilitat envers els refugiats catalans i espanyols i el maltractament que Ferran de Pol denuncia?

Ho fa, a més, en un castellà *après* (de la mena del francès de Camus, entre colonial i acadèmic) que s'estalvia la retòrica corrent, la facilitat banal pseudoliterària del monolín-güe profund, dominant. Tot plegat és alhora, vist avui, remot i vivament punyent. Hi ha situacions històriques col·lectives que pel fet de ser injustes i terribles tornen sempre al punt de partença, com allò que diuen de l'assassí al lloc del crim. Em ve a la memòria, a propòsit d'aquest fenomen, una sen-

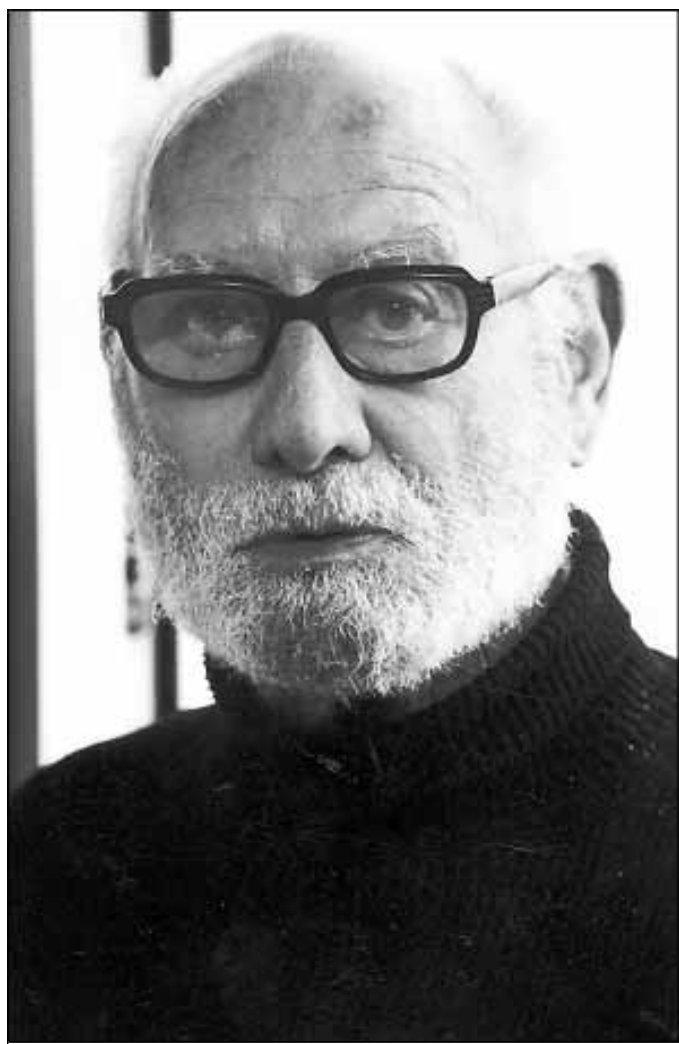
tència francesa (justament!) de la qual no puc dir, ara, si pertany a un llibre o a una pel·lícula: “*Nous sommes tous des assassins*”. Com diu molt bé (com és habitual) Maria Campillo a la presentació, es tracta “la suspensió de la dignitat humana que representa el fet concentracionari”. És bo, doncs, que aquest llibre, amb la seva història –llarga, complexa, escrita prop de les nafres, atzarosa es tituli sense embuts amb un títol que correspon al contingut. Cal saber, també, el seu caràcter (tornant a la *Presentació* de Maria Campillo) de primer lliurament d'una sèrie, tant de llibres com d'altres materials sobre l'exili

seu estudi crític i situacional. A part, cal admirar el desplegament de notes –una cinquantena només en la introducció i dues-centes per al text– que sense estalviar res amplien, precisen i enriqueixen extraordinàriament el llibre. Autor de diversos treballs sobre l'escriptor, Garcia i Raffi (cal tenir present sobretot, en relació amb aquest llibre, *Lluís Ferran de Pol i Mèxic: literatura i periodisme*) a la fi de la introducció (capítol 4, *Memòria recorda!*, tot un lema), confessa: “Ara fa deu anys, l'estiu del 1991, vaig descobrir entre els papers de Ferran de Pol i del seu pis d'Arenys de Mar el manuscrit que ara edito. Em va fascinar des del principi. Tot i que ja n'havia llegit la versió parcial catalana arrellegada a *De lluny i de prop*, aquells fulls groguencs amb molta pols acumulada s'obrien a una nova lectura”. I afegeix, entre altres consideracions personals (sobre el seu pare, combatent republicà i els familiars del pare que anaren a l'exili o a la presó) que la lectura, que l'ha acompanyat una dècada, l'ha trasbalsat més d'una vegada: en la circumstància de la mort de Ferran de Pol i en la de la lectura minuciosa per a l'edició. No en dubtem. L'afecte devot i l'afany de perfecció són complementaris. No es pot demanar més.

Ara un record personal. Ferran de Pol va tornar de l'exili el 1948, però trigà a publicar a causa del pecat de voler publicar només en català. Al cap de poc d'arribar un dia vingueren a la recòndita casa meua del carreró de les Carolines, ell, en Raimon Galí, en Joan Sales i en J.M.

Ametlla. Ens retrobàvem, simbòlicament, dues generacions i al capdavant dos exilis. Per a ells jo representava els que volien fer foc nou, obertament crítics amb tot allò que consideràvem endut pel vent de la derrota, amb l'afegit, si escau de dir-ho així, de la vergonya. Coincidíem a assumir que hi havia Franco per anys i que, per tant, no podíem perdre temps ni el temps; que calia, en fi, afanyar-se a refer el teixit essencial i no entretenir-nos a fer volar coloms ni a furgar en cap ferida amb ressons legitimistes. Recordo, com si fos ara mateix, la veu i el posat de tots i la unànime conclusió: que calia aprofitar totes les esclertes de la *legalitat* per a la llengua i per a la cultura i amb l'altra mà treballar en la clandestinitat tot mantenint els ponts amb l'exili que ens podia entendre. Sabíem, per exemple, que Pere Calders ho entenien molt bé.

Aquest llibre de Ferran de Pol i el lema “memòria recorda!” m'han fet, perdoneu el seu efecte.

Lluís Ferran de Pol va passar per un camp de concentració

Hi ha situacions històriques que pel fet de ser injustes tornen al punt de partença

català del període de guerra i de postguerra.

M'adono que ja fa estona que havia d'haver dit que devem aquest llibre inèdit i soterrat a la dedicació a l'estudi de Ferran de Pol del professor Josep-Vicent Garcia i Raffi, transcriptor del text, amb respectuoses, endreçades, recuperacions o reconstruccions allà on ha calgut i autor d'una aclaridora i molt autoritzada (per aquesta tasca concreta i pel seu treball de tesi sobre l'autor arenyenc) introducció de vint-i-cinc pàgines amb la història del llibre i el

NARRATIVA

Toni Sala amb el Floquet de fons

Tots a la gàbia!

CARLES MIRÓ

Toni Sala, *Gorilla blanc. Memòries d'en Floquet de Neu*. Edicions 62. Barcelona, 2003.

Amb el seu penúltim llibre (*Petita crònica d'un professor a secundària*) Toni Sala va aconseguir exasperar el departament d'Ensenyament pel sol fet de relatar de manera clara i sense sermons consoladors un curs acadèmic d'un institut corrent. Són els efectes d'ocupar-se de la realitat en una literatura tan plena de somiatruïtes com la catalana. Pot sorprendre que el mateix autor ara es posi en la pell de l'únic gorilla albi que hi ha al món, el nostre Floquet, i que n'escrigui les memòries.

Tot el que es diu a *Gorilla blanc*, en efecte, ho explica en Floquet: des de la seva captura, el trasllat a Barcelona, l'estada en un pis de l'Eixample i tots els anys de zoològic, de gàbia. Indiscutiblement, hauria sigut més fàcil fer un reportatge, unes pàgines de primatologia recreativa i la narració d'unes quantes anècdotes de la vida d'en Floquet; tot ben endreçat, i amanit amb un munt d'imatges amb uns peus de foto més o menys kitsch. Hauria sigut molt més fàcil no fer parlar el gorilla en primera persona, no fer-lo tan humà, no alterar la postal i mantenir, confortablement, la nostra posició d'espectadors, a la part de fora de les reixes. Sala ha gosat fer aquest canvi de perspectiva. És el gorilla, el no humà, el que, des de la gàbia, es mira els humans que li van passant pel davant. I que mira especialment aquesta porció de la humanitat que som els catalans. És cosa del lector decidir si som tan estranys com un gorilla albi i quins són els límits de la gàbia que ocupem. Ara bé, aquest canvi de perspectiva només podia funcionar si en Floquet era un personatge consistent: que no ha nascut engabiats i, per tant, pot recordar la selva d'on el van treure; que creix, aprèn que és un gorilla privilegiat, però també que no podrà sortir mai de la gàbia; que viu amb diferents parelles (de vegades simultànies); que té fills (i se li moren gairebé tots); que es fa vell i ha de passar algun cop pel quiròfan; que, inevitablement, sent els debats sobre què s'ha de fer amb el cos del gorilla blanc el dia que es mori. Un personatge, en fi, de novel·la amb cara i ulls, que acumula experiència i que se'n manifesta amb una veu creïble.

Com que els fets que s'expliquen en aquest llibre no són ficció, hi ha unes quantes fotos ben triades –no es podia fer un llibre sobre en Floquet sense fotos–, integrades en el text, amb una funció no decorativa sinó il·lustrativa. El fet que res materialment no sigui fictici (o sigui que tot estigui documentat) i que tot funcioni com una novel·la (o sigui que la documentació no es noti) demostra que un veritable escriptor dona els seus millors fruits com més constriccions es posa. I, com que aquest és un llibre apte per als públics més diversos –els col·legues de l'autor no farien cap disbarat si el fessin llegir als seus alumnes–, fins i tot els somiatruïtes es podran trobar reflectits en un dels personatges d'aquest llibre: en el més còmic.